

Címerek és zászlók – az öngazgatás jelképei

Dicséretes és országos támogatottságot érdemlő felhívással örvendeztetett meg bennünket Somogy Megye Közgyűlésének elnöke dr. Gyenesei István. Széles e hazában Somogy vármegye elsőként élhetett királyi adománnyal megerősített címerhasználattal, mely immár fél évezredre tekint vissza. E kétségtelen lokális büszkeségben és történeti tudatformálásban óhajt osztozni a haza minden önkormányzatával, hogy államalapításunk ezredik évfordulóján ne találjunk olyan településre, mely a helyi hagyományokat minden polgárának szívébe zárva, nem rendelkezik önálló címerrel és zászlóval. E törekvés az önkormányzatok befogadó és kezdeményező felelősségteljes készségével, minimális költséggel, a rövid idő ellenére megvalósítható.

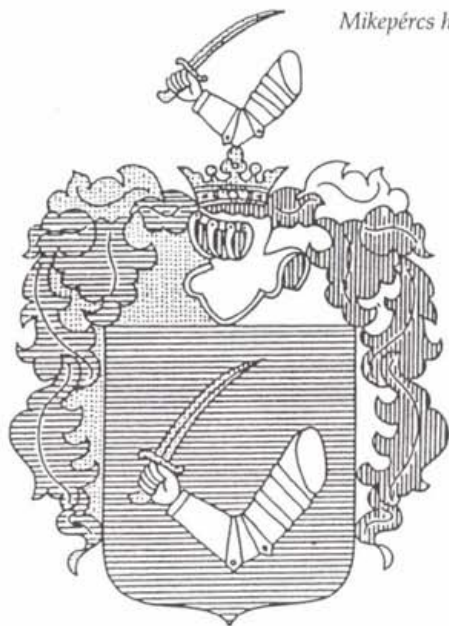
Az év végére napvilágot lát a Központi Statisztikai Hivatal Levéltárának kiadásában *A történelmi Magyarország városainak és községeinek pecsétgyűjteménye az Országos Községi Törzskönyvbizottság határozatai alapján* (1898–1913). A kiadvány alapjául szolgáló irategyüttes a kutatók által eddig is hozzáférhető volt. A kiinduláshoz segítséget kaphatunk a Statisztikai Hivatal 1998-ban megjelent *A történelmi Magyarország városainak és községeinek névváltozatai az Országos Községi Törzskönyvbizottság iratanyaga alapján* (1898–1913) című kiadványa révén, mivel tartalmazza az akkori hivatalos helységneveket, amiket négy vármegye (Árva, Liptó, Hunyad és Fogaras) kivételével, alapos felülvizsgálat után jóváhagytak. Az Országos Törzskönyvbizottság párhuzamosan megkezdte a települések beküldött, részben címeres pecsétjeinek felülvizsgálatát, illetve a heraldikai (címertani) szempontokat kielégítő jóváhagyását, melyek a történeti múlt gyakorta több száz éves hagyományait tükrözték. A címerhasználatot jogfolytonosság ellenére sem lehetett önkényesen, a bizottság jóváhagyása nélkül gyakorolni, mint ahogy ezt a Hajdú megyei Földes 1901-ben megkísérelte, melyet végül a Belügyminisztérium, mivel a címer minden szempontból megfelelt, 1908-ban elismert és a 112.545/1908. B.M. sz. rendeletével megállapított. A szokásos eljárás: az Országos Levéltárban lévő, illetve a községektől be kért pecsétlenyomatok, rajzok tanulmányozása után döntött a bizottság az új- vagy régi címerek, pajzsba foglalt ábrák címeres pecsétként való használatáról. Sajnos a települések egy része nem élt a címeres pecsét jóváhagyásának lehetőségével, illetve az I. világháború kitörése megszakította az eljárást. A jóváhagyott címeres pecsétek Felsenfeld Ignác kezenyomán nyertek a címerváltozatok megőrzésével egységes formát, amint ezt a Szilágy megyei Kraszna 1736. évi címere és 1910. évi pecsétje összevetése után érzékeljük. A címerek ezek után, de már előbb is, a nemesi kúriák, vármegyeházák példája nyomán a községházak homlokzatán is megjelentek. Azoknak a településeknek, melyeknek a századforduló táján alapos történeti és címertani szakvélemény alapján jóváhagyták a címeres pecsétjüket, logikusnak tűnik, hogy az akkori címerük használatának engedélyezéséért folyamodjanak. Ha netalán időközben más címerképet hagytak jóvá, ne restelljék a történeti jogfolytonosságot helyreállítandó, a korábbi címerükhöz visszatérni. Ma ugyan a hazai gyermekbetegségek orvoslására pillanatnyilag nincs a címertani ügyekben illetékes szakhatóság, ahová kötelezően lehetne fordulni. Mégis – településeink történeti és önbecsülése érdekében – számíthatunk többoldalú, heraldikában jártas szakemberekkel rendelkező testületek segítségére, így elkerülhetjük a heraldikailag szabálytalan „címerkép” önkormányzatunk által való jóváhagyásának kockázatát. Vegyük figyelembe, hogy a címerek ápolása során éppúgy szakemberekre van szükségünk, mint az élet bármely más területén. Hosszú Csipkerózsika-álmából 1982-ben újjászülethetett az akkor centenáriumi ünneplő Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. Ország-világ előtti megbecsülésünket jelzi, hogy a Társaság díszelnöke dr. Vajay Szabolcs hosszú ideig volt a Nemzetközi Heraldikai Akadémia elnöke. A márciusi tisztújításon a hazai társaság elnökévé választott dr. Bertényi Iván szintén tagja az Akadémiának. A rendszerváltást követően a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szakértői, köztük Bertényi Iván vizsgálják felül az önkormányzatok által benyújtott címereket. Legújabbban a Kulturális Örökség Minisztérium felügyelete alatt működik a Heraldikai Bizottság, melynek dr. Kóczy T. László az elnöke. Településünk címerének megújításához, ha helyi adatok nem állnak rendelkezésre, a megyei és az országos levéltárak munkatársainak segítségére számíthatunk. Nagyon sok segítséget kaphatunk a már több megyében felkutatott, összegyűjtött és kiadott, a települések történeti pecsétjeit bemutató köte-
tekből.

Természetesen vannak olyan települések, nemcsak az újonnan alakult községek, hanem a régiek között is, melyek címerének megállapításához különböző okok miatt nem rendelkezünk adatokkal, akár mert a mostoha körülmények nem segítették elő a fennmaradást, vagy sohasem éltek az általunk hiába keresett pecsétekkel. Engedjék meg az ilyen esetek megoldásához ajánlott eljárás módok felvetése előtt egy rövid történeti visszapillantást tenni a hazai címeres emlékekre. Immár nyolc évszázadra tekintenek vissza első címeres emlékeink, melyek ma is legszentebb nemzeti jelképünk egyikének, az országcímernek elemeit alkotják. III. Béla király 1190 körüli pénzein láthatunk először a kettős keresztet, melynek háromágú lába alakult idővel hármashalommá. Imre király 1202-ből való pecsétjén pedig megjelent a hétszer vágott pajzs – az ezüst sávokban ekkor még oroszlánokkal, melyek hamarosan elmaradtak. Még napjainkban is találkozhatunk két egymás mellett elhelyezett külön pajzsban e címeralakokkal, például Nagyszombat egyik régi belvárosi épületén. A ma ismert országcímer a századok folyamán szinte mindenféle formájú pajzsalakon volt használatos, melyekhez a heraldikából ismert különféle kiegészítő elemek járultak. 1949-től 1990-ig a nemzettől idegen jelképet volt kénytelen használni az ország, kivéve 1956–1957 néhány hónapját. Magam ekkor szembesültem, s keltem védelmére a Kossuth-címernek iskolai falújságunkon. Ma az úgynevezett koronás kiscímer Magyarország állami címere, s ebben a – heraldikai szakszóval – hasított címerben egyesült a királyi hatalmat jelképező kettős kereszt, az Árpád-ház vörössel és ezüsttel vágott címerével, az így egyesített országcímerrel az 1440-es években I. Ulászló király uralma alatt találkozunk először.

Magyarországon sohasem alakult ki a címereknek olyan tisztelete, kultusza, mint a tőlünk nyugatra levő államokban. Werbőczy István szerint a címernek semmi jogi jelentősége nincs, nem okvetlen kelléke a nemességnek, (s amint a neve írásmódja is egyik bizonyítéka, az y végű családnév sem, gondoljunk csak gróf Teleki Pálra) számos nemes famíliának napjainkig nincs címere.

Mint minden Nyugatról bejövő divathullám, a címerek is részei lettek a mindennapi életnek. A lovagkor, a lovagi játékok elengedhetetlen védelmi eszközén, a pajzsok hazánkban is megjelentek a kinek-kinek fantáziája szerinti jelképek, amelyekből az ősi nemzetségi, családi címerek kialakulhattak. A pajzs igények szerinti formájának alakulását figyelemmel kísérve, tetten érhetjük a címerpajzs változatos alakjainak születését, ezeket aztán a kor, az alkalom és ízlés változásainak megfelelően cserélve használták. Ez az oka, hogy országcímerünket is olyan sokféle alakú pajzsra láthatjuk a különféle ábrázolásokon. A pajzsok levő ábrák az írásbeliség terjedésével aztán sokszor módosítva, egyszerűsítve megjelentek a pecséteken is. A közszereplést vállaló nemesek számára idővel elengedhetetlen kellékké vált az iratok hitelesítéséhez, a pecsét használata. A hazai címerek, jelképek – elsőként a királyságot és az uralkodóházat illetők – szinte megjelenésük pillanatában felkerültek a hadi zászlókra, a bandériumok lobogóira. E korai időben a lovagi tornák miatt a sisakdíszértették a címer alatt. A jelképek pajzsra kerülése után azonban csak a címerpajzs egyik, és nem is mindig használt díszítőelemévé vált a sisakdísz. A címerhasználat teljesen önkényes volta miatt a különféle eredetű famíliák akár egyforma jelképet is felvehettek. A megoldás majd a királyi adomány sérthetetleniségében rejtezett, amihez mások nem formálhattak jogcímet. Már ugyan I. Károlytól 1326-ból ismerünk sisakdíszre királyi adományt, de az első, mai fogalmaink szerinti címeres nemeslevél adományozására csak 1398-ban, Zsigmond királytól került sor a Csentevölgyi család számára. A német királyi, majd német-római császári trón megszerzése után Zsigmond alattvalói számára természetessé vált a címeres levelek széles körű elterjedése, mely a XVI–XVII. században tömeges lett Magyarországon – nem kivéve Erdélyt sem, ahol a királyi adományok mindig érvényesek voltak, míg a fejedelmieket a Diploma Leopoldinum 1691-ben ismerte el maradéktalanul. Érdemes megismerni, egy egyébként ritka magyar nyelvű címeres nemeslevélből, – melyet Bocskai István fejedelem adott 1606-ban a Karácsony családnak, – milyen lehetőségeik adódtak a jogosultaknak címerük használatára.

„Rea hagyvan és megh engedven, hogy eok a megh iratotat feyvert a vagy igaz Nemessegnek czímeret az teob igaz es czímeres vitezleő Nemeseknek zokasok zerint mindenni az harcokban, Kopia ütkezetben, Külemb Külemb feyverrel valo harcvolasokban, hadakban, Ket emberek viadalliaban, es egieb akar minemio Nemesi es vitezleo giakorlasokban, jel kiadásban, zazlok emelesenben, vitezleő giakorlasokban, vízi hadakban, gieőre öklelesenben, zep oltezetió pompakban, vegh hazok oltalmazasaban, gialogh sereghben, partos hadakban, tabori

satorokban, temetsegekben, kozonseges keppen penigh akar minemui dolgoknak es hadi kezuileteknek nemeiben az tiszta es teokelletes Nemessegnek Czímere es nevezeti alat, megh hordozhassak es viselhessek.”

Látjuk, hogy a címert, azaz címeres pajzsot még a fegyverzet részének tekintették, és a zászlón is hadi célt szolgált. Az „akar minemui dolgok” viszont már éreztették a közeledő funkcióváltást, a polgári életbe való illeszkedés lehetőségét. Ezt a néhány évtizeddel későbbi oklevelekben már tetten érhetjük: „szintügy pecsétekben, borítékokon, edényeken, kárpitokon, gyűrűkön, zászlókon, pajzsokon, sátrakon, házaikon és sírboltjaikon, általában pedig az események és vállalkozások „bármely fájában” látjuk a katonai szerepeket bemutató felsorolás után. Feltehetően a nemesi kúriákkal párhuzamosan, a városi jogú települések igazgatási központjait jelentő városházákon már megjelentek a címerek. 1848-ban a nemesség önként lemondott előjogairól. Az 1918-ig kiadott újabb címeres nemeslevelek és az 1944-ig lefolytatott és nemegyszer maga után kívánivalót hagyó újabb kori nemességigazolások, cím- és rangkór-ságukkal a dzsentriszellemet erősítették, kevésbé segítették elő a történettudományban való hasznosíthatóságot. 1982-ben a Magyar Nemzetben erről szóló vitában magam is részt vettem. 1945 után aztán a címeket és rangokat eltörölték, a nemesség kutatását minden téren akadályozták a történettudomány kárára. Ez ma már nem eredendő bűn.

Városaink ismert legrégebbi pecsétjei, címeres emlékei az Árpád-házi királyaink idejéhez, sőt magához az uralkodóház címeréhez, címerhasználatához kötődnek. 1265-ben Esztergom, 1292-ben pedig Buda pecsétjén tűnik fel az Árpádok sávos címeres pajzsa, utalással a királyi család birtokjogára. Az esztergomi pecsét hátoldalán a város korabeli képét jelenítették meg, a kettő kombinációja napjainkig jelképezi e várost. A budai pecsét hátoldalán látható háromtornyos bástyát pedig ott látjuk Budapest mai címerében. A korai városi kiváltságlevelek, mint Kőszegé I. Károlytól 1328-ból, még nem jártak együtt címeradományozással, ugyanúgy önkényesen felvett jelképeket használtak, mint a nemesség. Az első magyar városcímer adományozást 1369-ből ismerjük, amit Kassa kapott Nagy Lajostól, melyben az ország akkori címerének motívumait ismerjük fel, a sávos pajzs felső részén pedig az akkori Anjou uralkodóházat jelképező három arany liliomot tartalmazta. 1423-ban e címert erősíti meg kibővítve Zsigmond király. Ezután egyre több város nyer királyi adományt addig használt címeres pecsétjére; másodikként Pozsony 1436-ban, melyen nyitott kapujú háromtornyos bástyát láthatunk. Közkeveltséget élveztek a vallási szimbólumok, az egyházak védőszentjei. Nagyon sok város a magyarországi török uralom megszűnte után jutott csak az uralkodótól megerősített címeres

adománylevélhez. A mezővárosoknál a foglalkozásra utaló, akár a cégpecsétteken is feltűnő szimbólumok szintén megjelentek a címereken. A városhálózatunk csúcán álló szabad királyi városokkal ellentétben a mezővárosi rangraemelés nem jelentette a földesúri joghatóság megszűnését. A népesség száma, a mai szokásoktól eltérően, szinte egyáltalán nem volt meghatározó a települések jogállását illetően. (Pl.: Békéscsaba 22 223 lakosával csak 1840-ben emelkedett fel a falvak sorából a mezővárosok közé, ugyanakkor Ruszt már 1681-ben szabad királyi város, pedig még 1839-ben is csak 1004 lélekkel bír.) A királyi a mezővárosi rangra emeléssel egyúttal általában a címer és pecséthasználatot is megállapította. Az 1870-től meginduló közigazgatási reform fenekestől forgatta fel az addigi városhálózatot, az egykori szabad királyi városok kicsit több mint egyharmada, (26) léphetett át a törvényhatósági jogú (ma megyei jogú) városi kategóriába, közéjük csatlakozhattak a nagyobb, egykori mezővárosok. A többi szabad királyi város a mezővárosokat felváltó rendezett tanácsú városok közé került, a mezővárosok pedig százával alakultak át községekké, sőt néhány szabad királyi várost is, mint a Hont megyei Bakabányát, a századfordulón már a községek közt látunk. Még e folyamat lezáródása előtt 1880-ban Tagányi Károly két szerzőtársával kiadta Magyarország címertára című munkáját, melyben már az erősen megrostált, régi városhálózathoz tartozó települések címeit igyekezett bemutatni, de ugyanitt sok faluét is megtalálhatjuk. Reprezentatív az Osztrák–Magyar Monarchia városainak címeit tartalmazó, 1885-ben Karl Lind által kiadott munka, mely Magyarország 99, Erdély 19 és Horvátország 18 színes városi címerét közli. 1941-ben jelent meg a „Városi és vármegyei szociográfiák XIV. kötete, Magyar városok címmel. A többszerzős munka az akkori országterület városait ismerteti, rövid és számos ábrával tűzdelt címertani ismertetéssel (lásd a hátsó borítón). Innen idézzük: „A községek és városok címeit jelenleg a m. kir. belügyminiszter hitelesíti meghatározott gyakorlat szerint. Sok községnek és városnak van ilyen hitelesített címe. A hivatalos pecsétteken a községek és városok ezt a hitelesített címet használják. Rendszerint az évszámát is feltüntetik a pecséten, amikor a címer először használtatik. A hitelesített címerek rajzát az Országos Levéltár őrzi. Az egyes városok helyes és hitelesített címerrajzait a szövegrészben adjuk.” A fekete-fehér a színezést, grafikai jelekkel bemutató címerrajzok alatt rövid címerleírást találunk.

1949-ben bevezették a tanácsrendszert, mely a magyar országcímer eltörlésével egyidejűleg a települések önkormányzati jellegét kifejező címeit is halálraítélte, s megtiltotta az addig minden területen alkalmazott jelképek használatát. Ezek után községi, városi, járási megyei és országos szinten egyedülként a szovjet típusú szimbólum élvezett kizárólagosságot. Míg az országcímer szisztematikusan igyekeztek eltávolítani, a települések jelképei sok helyen túlélték e korszakot a tanácsházának kinevezett épületeken. A „hazánkban is – a fejlődést akadályozó uralkodó osztályok továbbra is hatalmuk jelképévé tett” címeit felváltó „az ország egész közigazgatásában egységes, a munkás-paraszt hatalmat szemléletesen kifejező jelkép” a szovjet példa után nem maradhatott egyedül. Legalább a városoknak némi engedélyt kellett tenni, Budapest, 1964. július 13-én „a forradalmi változásokat szimbolizáló vörös csillaggal díszített” új címet kért és kapott. A lavina elindult, 1969-ben már senki sem tudta, hány városnak van új címe. „Rendelet kötelezi ugyan a városokat arra, hogy esetleges címerigényeiket a Képzőművészeti Alap lektorátusánál bejelentsék, annak címertanban jártas grafikusművészenek ajánlatát elfogadják és az elkészült művet a lektorátus szakmai zsűrije elé bocsássák. De mindezt csak kevesen, elvéve tartják be. Azért látni annyi hasonló, az iparosodást jellegtellenül, sematikusán, füstölgő gyárkémményvel ábrázolt címer” – panaszkolta a Népszavában Hargitai Pál. „Az egységes gyakorlat megteremtése érdekében a Minisztertanács 1974-ben szabályozta a helyi címer és zászló alkotásának rendjét. A helyi címer a település történelmi múltjára és mai jellegzetességeire utaló díszítő jelkép, amely azonban nem helyettesítheti a Magyar Népköztársaság címerét.” 1975-ben a kitűzött célnak mindenben megfelelő kötet látott napvilágot, Castiglione Endre összeállításában: A magyar városok címei. Alig van olyan város, amely megtarthatta a régi címerét maradéktalanul, talán csak Kecskemét, mindenhol elengedhetetlen kellékké vált a vörös csillag, vagy a fogaskerék. A címerek és a lobogók csodálatos színekben pompáznak. Az akkori államtitkár ugyan a kötet előzményénélküliségéről ír, de a fentebb leírtak ezt cáfolják. „Helyi címer használható a tanácsülés meghívóin; a tanács, a végrehajtó bizottság és tanácsi bizottságok felhívásain, programjain, tervein, a nem tanácsi szervekkel kötött megállapodásokon és szerződéseken; a település történetével, életével, fejlődésével foglalkozó kiadványokon, emléktárgyakon; a tanács által alapított (kiadott) díszkole-

A szocializmus címertana: vörös csillag és fogaskerék (1964–1988)

<p>Mosonmagyaróvár</p> <p>Esztétikák színe a bányarajzozással együtt a város hagyományaihoz kapcsolódik. Az átírt esztét sáv a városon keresztül folyó Moson-Dunánt és a Lajta folyó három ágát jelképezi. Az arany nap a tudományt, az ifjúságot, a diákvárost szimbolizálja, mellette helyezkedik el a város ipari jellegére utaló fogaskerék, a mezőgazdaságot jelképező szalmaboglya. Felülük iránymutatóan a vörös csillag.</p>	<p>Nagyatád</p> <p>A pajzs alsó részén látható fogaskerék a dinamikus iparfejletet jelképezi. A felül részben levő vörös csillag a város szocialista jelenét és jövőjét fejezi ki. A két hullámvonalak a város szép természeti környezetében feltörő, gyógyászati célra is hasznosított hévíz jelképezi.</p>	<p>Nagykanizsa</p> <p>A bástykapu arra emlékeztet, hogy a település évszázadokig a délnyugati országrész legjelentősebb erődítménye, végvára volt. A város gazdag munkázsgalmát, szocialista jelenét és jövőjét szimbolizálja a vörös csillag. A címer megjeleníti a város történelmi hagyományait, a kék és a fehér színt, a kék és a fehéret is.</p>	<p>Nagykőrös</p> <p>A bíborvörös és mélyzöld színek a kőrösi rászalóval együtt a terület regmúltját jelképezik, amikor még az a vidéket erdősek borították. Az arany nap főkölájára utal, a fogaskerékbe foglalt megy híres konzerviparának szimbóluma, a város jelenét fejezve ki.</p>
			
<p>Nyírbátor</p> <p>A város címere létező arany-vörös sárkányokkal a helység jelentős történelmi és gazdag központi művészeti és művelődéstörténelmi hagyományait szimbolizálja. A pajzsfejt közepén az ottagú vörös csillag a szocialista jelenét és jövőjét fejezi ki. A pajzs zöld mezze, a három dohánylevelet az ipari növénytermesztést, a mezőgazdaságot, az arany fogaskerék a város szocialista iparját jelképezi.</p>	<p>Nyíregyháza</p> <p>A nyírfa a város nevének eredetére utal. A két arany búzalkalász a város életében még ma is jelentős szerepet játszó fejlett mezőgazdaságot szimbolizálja, az arany fogaskerék pedig a városban levő ipari üzemek jelképe. A címer felső, háromszög alakú kék mezében a vörös csillag Nyíregyháza szocialista jellegét és a munkásszocialista vezető szerepet fejezi ki.</p>	<p>Orosháza</p> <p>A hagyományos vörös-eszt színek mellett jellegzetes a mezőgazdaságra utaló zöld is. A négy részre osztott címerpajzs rajza a város iparját, az üveggyártást, a gáz- és kőolajtermelést kívánják kifejezni. Helyet kap ezek mellett a három búzalkalász, a szőlőártó kar-motívum is, mely az egykori pecsét emlékéket őrzi.</p>	<p>Oroszlány</p> <p>A város címerét az ipart jelképező kémény osztja két mezőre. Színe, szimbólumai a bányászjellegű és a fejlődő ipart fejezi ki.</p>
			

veleken, emléklapokon, kitüntető vagy emlékérmeken; ünnepségeken, rendezvényeken; nemzetközi kapcsolatokban és az idegenforgalmi propagandában”. Látjuk mennyire megváltozott napjainkra a címerekkel kapcsolatos gondolatok, nyoma sincs az egykori hadiülethez való sokoldalú kapcsolódásnak, bár napjainkban a helyőrségek katonáinak zubbonyain feltűnnek a város címerek. Az egykori hadak uraik vagy városaik címere, zászlója alatt vonultak. Városaink már a rendszerváltást megelőzően igyekeztek szabadulni a rájuk erőszakolt – „önként kért” – szörnyszülőttektől. Nyíregyháza 1987. december 4-től, az Elnöki Tanács engedélyével ismét régi címerét használja, s azóta a többi város is visszafogadta száműzött kedvesét.

Kállay István 1989-ben felteszi a kérdést: milyen a jó címer? Melyre a választ is megadja: „Elsősorban réginek kell lennie, történetileg kialakultnak, tehát nem jó, hogy úgy tervezik. A nép érezze magáénak és tisztelje. Ne tartalmazzon idegen szimbólumokat, feleljen meg a címertan szabályainak, heraldikai tartalma legyen.”

Az időrendet követve a városok és mezővárosok után, a vármegyék kezdtek önálló pecsétel élni. Ezt megelőzően az alispán és a szolgabírák pecsétjeivel hitelesítették a vármegye által kiadott iratokat. A címerhasználatot most újrakezdeményező Somogy megye 1483-ban használta először pecsétet, majd a vármegyék közül elsőként 1498-ban nyert címeres levelet II. Ulászlótól. A megyék lassan követték e példát, 1526-tól Hunyad vármegye pecséthasználatairól tudunk. A kialakuló igény szabályozását az 1550. évi 62. törvénycikk végezte el, mely Somogy vármegyét hozva példaként, „a vármegye nevében kiadandó leveleket a királyi felség kegyes engedélyéből egy pecsét alatt adják ki”. Ezután fokozatosan megindult a vármegyei törvényhatóságok számára az uralkodói címeres levelek kiadása. A török uralom miatt, csak annak megszűnése után a XVIII. században fejeződött be ez a folyamat, amikor az újból megalakult vármegyék címeradományozásban részesültek. A sort 1779-ben a Temesi bánság területén visszaállított vármegyék zárták, korjelzőként a címerpajzsukat középen átszelő pólyán II. József és Mária Terézia neveinek kezdőbetűivel. Esetenként a főispánok családi címerét vették át, mint Pozsony vármegye a Pálffyékát, vagy olvasztották be, mint Szatmár vármegye többosztatú pajzsán a Károlyiakét, címerükbe. Érdekes jelenséggel találkozunk Szabolcs vármegye címerével kapcsolatban. A III. Károly által 1714-ben adományozott címert a vármegye már előbb használta. A négy járás szimbólumait alkotó címerrészek a szolgabírák kezében voltak és a megyegyűlésen együtt használták ezeket. Bél Mátyás szerint „A kisvárdai járás hegyével felfelé álló búzakalászt festett, a dadai pontyot, a nádudvari vízszintesen repülő nyilat, a batori pedig ágaitól lecsonkolt fatörzset.” Az 1870-es évek közigazgatási rendezése a nádudvari járást Hajdú megyébe kebelezte, ám Szabolcs vármegye történetileg kialakult címere máig őrzi a nádudvari járás emlékét. A múltszázadvégi megyerendezés, sok helyen fenekestől felforgatta az egykori közigazgatási határokat, megszűntek a kiváltságos kerületek, székek, vidékek, újonnan alakított, vagy átalakított vármegyékbe kerültek. A megújult törvényhatóságok a változást átalakított címereikben is igyekeztek tükrözni. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye címerében a szimmetria kedvéért, az egykori Hevest és Külső-Szolnokot képviselő gólyát szembefordították a nagykunok oroszlánjával. Az új megyei címerek színes nyomtatás az akkor megjelenő Magyar Lexikon azonnal hozzáférhetővé tette. Könyvkiadásunk a közel-múltban újból megörvendeztetett bennünket történelmi megyecímereink színes albumával.

Időben hozzánk legközelebbi a falvak pecsételésének a gyakorlata. Míg a legalább mezővárosi rangot kapott települések között aligha akad olyan, amelyik a nemesi címerek sokszínű motívumvilágát nem igyekezne követni, vagy ne adj' isten nem ismernénk a címerét, addig a falvak sokasága egyszerű szimbolikájával tűnik ki. Ezekből a jelképekből, amik a pecséteken megjelentek, jobbára az Országos Községi Törzskönyvbizottság egységesítő törekvése által lettek címerek. Szépszámmal maradtak, melyeknek motívumai valamely okból nem jutottak el a bizottság szakértő szeme elé, nekik a motívummal egyáltalán nem rendelkezőkkel együtt, ezek után csak szöveges pecsétek használatára volt lehetőségük, az országcímer használatától eltiltották őket. Fél évszázad múltán a mindent maga alá gyűrni kész diktatórikus államhatalom, a tanács törvény bevezetésével betiltotta a városi, községi címerek használatát és az új állami szimbólum kizárólagos alkalmazására utasította a településeket. A falvak között először a nemesi joggal rendelkező helységek jártak élen a pecsét és címerhasználatban. Aztán a földesúri hatalmat nem ismerő szabad jász-kun, hajdú és egyéb kiváltságos területek településeinél vált szükségletté az igazgatási írásbeliség növekedése miatt. A jobbágyfalvak alávetettségüknel fogva eleinte elsődlegesen a földesuraikkal, illetve a földesuraikon keresztül léphettek hivatalos írásbeli kapcsolatba, így irataikon a földesúr számára elég volt a jegyző aláírása és a bíró keresztje, a magasabb hatóságok számára azonban a birtokos pecsétje jelentette a hitelesítést. A jobbágyfalvak pecsételésének tömegessé válását feltehetően Mária Terézia úrbérrendezése váltotta ki. Az ekkor pecséteken megjelenő motívumok nagy számban a gazdasági és természeti környezetből vett formákat szemléltetik, melyek már több vármegye címerében is megjelentek, mint a már ismertetett Szabolcs vármegye címeren kívül, Kolozs, Ugocsa, Bereg, Szatmár, Szilágy vagy más vármegyék címereiben a búza, tölgy, hal, szőlő. Ezeket kívül eke, csoroszllya együtt, vagy külön más motívumokkal, számtalan válto-

zatban. Egyházi jelképeket és a különféle nemesi címereket utánzó, vagy átvevő motívumok sem ritkák. Ez utóbbinak szép példája Mikepércs címere: 1615-ben hajdúkkal betelepített falu 1700-ban már az egykori földesúr – a Pércsi család – 1421-ben Zsigmond királytól nyert címere használatát, csak az eredetileg heraldikailag balra néző címerképet jobbra fordították. A korai okleveleink az udvariasság követelményeinek megfelelően még az uralkodó neve felé fordulva ábrázolták a címerképet. A későbbiekben alkalmanként a szorosabb kapcsolatot kifejező kettős címerpajzs esetén fordíthatták egymással szembenézőre a két címerábrát.

A települések címerhasználati vágya napjainkban megújulását éli, s reméljük e szerény útmutatás a szakszerűség kívánalmát erősíti önkormányzatainknál. A címerek szabálytalan cserélgetése is többszázados gyökereinktől foszthat meg bennünket. Minden téren érvényes a rendszerváltást megelőző tanácskozás megállapítása: a régi címert vissza kell állítani, mert a folytonosságot jelképezi és ez a magyar címer mellett a települések címereit illetően is fontos. Címerben a régi a jó. Bertényi Iván szerint nagy szükség van a magyarországi kommunális heraldika teljes megújítására, az eddig érvényesült negatív tendenciák felszámolására. A már elfeledett címereket nem minden esetben sikerül felkutatni, ilyenkor – és az azelőtt címerrel nem rendelkező települések helyzetében – új címert készíttetnek, mely a községüket, igyekezetüket szerint minél reprezentatívabban képviselheti. Megesik, a történetiséget sugárzó szimbólum az utódok szemében túl egyszerűnek tűnik, s változtatásra készíti őket – az elmúlt századokban találunk példákat erre is –, ami nem szerencsés ugyan, de ha már elkerülhetetlen, ne hagyjuk ki belőle a régi motívumot. A Szilágy megyei Kémernek 1998-ban született meg az új címere A tervező azonban nem talált rá a régi szimbólumra, ezért „Kémer jelképeinek tervezésénél a település történelmi múltjára utaló adatok, a közelemlátó, jelenre vonatkozó helytörténeti leírások, az ezekre utaló szimbólumok, címertani elemek, az európai és magyarországi címeralkotás több évszázados hagyományai, valamint a jelenleg érvényes előírások és az elfogadott tervezési gyakorlat voltak a legfontosabb szempontok.” A fentiek következtében született egy többosztátú, zsúfolt, egy megye számára talán kedvezőbb alkotás, mint egy falunak. Egy címerben nem szerencsés a történeti és gazdasági jellemzőket mind felölelni, akkor sem, ha mint a jelen esetben ez heraldikailag is gyesen megoldható volt. A befogadás (a közérthetőség) érdekében törekedjünk egyszerűbb címeralakokra, lehetőleg a klasszikus heraldika követelményeit alkalmazva, amint ezt Újszalonta 1940-ben készített címerén láthatjuk. Az eddig elmondottak a figyelemfelkeltést szolgálják és felhívást a közigazgatást felügyelő főhatóságunknak egy szakemberek által kidolgozott, a települések címerhasználatát sokoldalúan szabályozó rendelet kiadására, ami a helyi zászlók alkotásáról és használatáról sem feledkezik meg. Addig is a címeralkotók számára elérhető és útmutatóként használandó Bertényi Iván 1998-ban már második kiadást megért „Új magyar címertan”-a. Sajnos a jó szándékú hozzá nem értés döbbenetes eredménnyel kecsget bennünket és ország-világ előtt lejáratja a heraldika hazai művelőit, kiknek csak a megjelenés után kerülhetett a szeme elé a Megyei atlasz sorozatban a települések térképei mellett megjelenített címerek sokaságának elképesztő színösszetétele. A hozzánk látogatók által a nagyvilágba széjjelhordott atlaszok szerkesztői vajon tudatában vannak-e milyen kárt okoztak, s hogy ilyen körülmények között a helyes színekben pompázó címerek sem lehetnek gyanúfelettiek? Nagyon kérem ne mellőzzék a heraldikus szakvéleményét!

A zászló ugyanolyan heraldikai jelvény, mint a címerpajzs, a címer egy megjelenési formája, ezért elvileg pontosan a címer képét kellene mutatnia, mint ahogy Kálti Márk Képes Krónikájában látjuk Nagy Lajos király zászlaján. E korban már szerepelnek a zászlósorak címeres zászlaja alatt a bandériumokban, azaz zászlóaljokban szolgáló katonák, majd feltűnnek a megyei és városi bandériumok. Innen eredeztethetjük a nemesi felkelések, az 1848–49-es, vagy akár a mai honvédszászlóaljakat is. Valamikor Attila hunjai, de még az erdélyi fejedelmek is az égtájak színeire festették lovaikat csatarendbe állításkor: nyugatra fehér, keletre kék, északra fekete és délre vörös. E jelölések a kopjafára tűzött zászlókon, az úgynevezett kornétákon is megjelentek, egyik oldalukon az ország, a másikon a kapitány címerével. Básta György 1601-ben a goroszlói véres csatában 110 erdélyi hadzászlót zsákmányolt Báthory Zsigmond fejedelem csapataitól, s ezeket felküldte Prágába Rudolf császár-királyhoz. Közük „fetaláljuk a mai magyar nemzeti piros-fehér-zöld zászlót”, ami azért érdemel figyelmet, mert az úgynevezett trikolor típusú zászlók eredetét még szakmai berkekben is a francia forradalomban keresik, mivel nálunk is egyenlőség–szabadság–barátság felírással tűnt fel a reformkorban, majd szen-

tesítették az 1848-i április törvények. Az országot, mint Kálti Márknál is látjuk, még nagyon sokáig a hét vörös-fehér sávú lobogó jelképezte, ez használta II. Rákóczi Ferenc 1707-ben Magyarország vezérlő fejedelemmé választásakor. De térjünk vissza egy pillanatra a Goroszlónál elfogott zászlókhoz. Ezek között székely székek és számos erdélyi város heraldikai követelményeket kielégítő zászlóival, Kolozsvár, Brassó és Marosvásárhely nem maradhat említés nélkül. A vásárhelyi és az egyik brassói zászló fehér – melyre hímezték a város címerét –, a legelőkelőbb magyar szín. A heraldikai zászló a címer pontos mását ábrázolja 2:3 arányú szövetdarabon, ilyenet használt Nagyszalonta az 1940-es évek első felében, a Bocskai által adományozott címeralakokkal. Nálunk a városok katonai zászlót használtak, amint láttuk, ez egykori funkciójukra vezethető vissza. Gyakori és szívünkben az 1848–49. évi szabadságharchoz kötődve, a piros és zöld farkasfogakkal szegélyezett fehér zászló, egyik oldalán Szűz Mária Magyarország védasszonya, a másikon a megfelelő város címer. Legtöbb hazai városunk címerében a pajzs színe kék, ezért sokan használták az egyszer vágott kék-fehér zászlót. „Minden különösebb nehézség nélkül lehet két színt a vágások, hasítások, szelések és egyéb mesteralakok segítségével akár ötven különböző alakzatban ábrázolni.” Célunk, mely alapvető szabály: egyszerű, könnyen felismerhető és másoktól megkülönböztethető legyen. Az 1975. évi címerkönyv bemutatta az akkori városi zászlókat. Bár egymás mellett a színek forgatagát mutatta, de önmagában egyszínűségével tüntetett. Az 1941-ben megjelent magyar városokat bemutató kötet színes mellékletben láthatunk a szemnek is tetszetős, heraldikailag szabályos városi zászlókat, követendő példaként napjaink önkormányzatainak.

Karacs Zsigmond

Mátyás király függőpecsétje, 1483.